

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДІАГНОСТИКИ ВІДТВОРЕННЯ СУСПІЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ РЕГІОНУ

У статті розкрито сутність поняття «діагностика відтворення суспільного здоров'я населення». Встановлено, що результатом проведення діагностики є формування обґрунтованого висновку на підставі виявлення причин, що викликають відхилення від нормативних показників, та прогнозування тенденцій розвитку населення регіону.

In this article the concept of «reproduction's diagnostic of the public health» is developed. It is established that the result of diagnostic implementation is formation of substantiated conclusion on the basis revelation of reasons which cause the deviation from normative activities of the region's development.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Роки незалежності України характеризуються несприятливою ситуацією у сфері відтворення населення, яку слід розглядати як демографічну кризу. Відновлення поколінь забезпечується в умовах низької народжуваності, високої смертності та скорочення очікуваної тривалості життя при народженні. Основними причинами цього є погіршення стану здоров'я населення. Можливість людини прожити тривале життя та зберегти здоров'я залежить від соціально-економічних чинників, таких як матеріальні умови існування, рівень розвитку охорони здоров'я, а також від техногенного навантаження на природне середовище. Стан здоров'я людини визначає її майбутнє і розглядається як найвища соціальна цінність суспільства. Таким чином, дослідження проблем погіршення стану здоров'я населення зумовлює необхідність проведення діагностики суспільного здоров'я населення регіону.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Дослідженню стану здоров'я населення та його впливу на сучасну демографічну ситуацію присвячено роботи українських та російських вчених: Е. М. Лібанової [1, с.9-23], М. О. Бородавченко, Н. М. Конової, Т. В. Пашенко [2, с.26], М. Г. Колесніциної, І. М. Шеймана, С. В. Шишкіна [3, с.225-254] та інші. Проблеми методології регіональної діагностики досліджуються вітчизняними та зарубіжними вченими, такими як: В. М. Василенко [4, с.4-17; 5, с.156-178], О. Г. Гранберг [6, с.289-325], О. Г. Дмитрієва [7, с.55-68] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на те, що проблемам стану здоров'я населення та методології регіональної діагностики присвячено достатньо наукової уваги провідних вчених, питання науково-методичних засад, проведення діагностики суспільного здоров'я населення залишаються не достатньо розглянутими.

Постановка завдання. Завданням статті є визначення об'єкта, предмета і методів діагностики суспільного здоров'я населення регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ґрунтуючись на визначенні поняття «економічна діагностика» [4], під діагностикою відтворення суспільного здоров'я населення слід розуміти комплекс науково-прикладних і науково-методологічних досліджень, направлених на виявлення, опис і ототожнення проблемних ситуацій у забезпеченні медичними послугами, їх доступністю та якістю, а також у стані здоров'я населення регіону.

Слід зазначити, що головною метою проведення діагностики відтворення суспільного здоров'я населення є виявлення тенденцій розвитку фізичного, духовного і соціального благополуччя мешканців регіону, які забезпечують демографічний розвиток, максимально можливу тривалість життя і трудову активність, що необхідні для ідентифікації проблемних

ситуацій. Знання про них дозволяє або переламати негативний тренд, або закріпити та підсилити позитивні процеси.

Діагностику відтворення суспільного здоров'я населення регіону необхідно розглядати як дослідження, основними завданнями якого є таке:

- 1) виявлення проблем зміни в характеристиках суспільного здоров'я населення регіону і причин їх виникнення;
- 2) виявлення та ідентифікація проблем зміни у структурі системи охорони здоров'я;
- 3) попередження негативних тенденцій у процесах відтворення суспільного здоров'я населення регіону.

Особливістю здоров'я населення як об'єкта дослідження є існування різноманітних підходів до визначення даного поняття, які відображають можливість проведення аналізу на макро- або мікроекономічному рівні.

Класичним визначенням поняття «здоров'я» можна вважати формулювання, що надане у статуті Всесвітньої організації охорони здоров'я ще у 1946 р.: це стан повного фізичного, духовного та соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороби чи фізичних дефектів [8, с.64-79].

Таким чином, у цьому контексті поняття «здоров'я» визначається не тільки як сукупність фізіологічних характеристик, а й у ньому виділяється ще і соціальна складова [9, с.13-17].

Слід розрізнити поняття «суспільне здоров'я» і «здоров'я індивіда». Під першим із них розуміють найважливіший економічний та соціальний потенціал країни, обумовлений дією різних чинників навколишнього середовища і способу життя населення, який дозволяє забезпечити оптимальний рівень якості та безпеки життя [10, с.6]. Поняття «здоров'я індивіда» не є чітко детермінованим, але воно пов'язане із різноманітними чинниками, що впливають на людину, великим діапазоном індивідуальних коливань основних показників життєдіяльності організму [11, с.225-239].

Таким чином, об'єктною базою діагностики відтворення суспільного здоров'я населення виступають економічний та соціальний потенціали розвитку населення, що обумовлено дією різних чинників навколишнього середовища і способу життя населення. Це дозволяє забезпечити оптимальний рівень якості та безпеки життя.

Діагностику відтворення суспільного здоров'я населення слід розглядати як процес, що складається з двох взаємозв'язаних складових. По-перше, діагностика припускає всебічне дослідження тенденцій і закономірностей розвитку стану здоров'я населення регіону. При цьому умови життя, виробничі відносини, як правило, є визначальними для здоров'я людей. По-друге, дослідження не можна вважати об'єктивним без урахування тенденцій розвитку регіональної системи охорони здоров'я, а саме форм і методів роботи різних медичних установ, якості медичної допомоги і таке інше.

Здійснення діагностики відтворення суспільного здоров'я населення регіону можливо на підставі системного підходу, використання якого обґрунтовується необхідністю визначення впливу як зовнішніх, так і внутрішніх чинників дії на здоров'я індивіда. До зовнішніх відносяться такі, що формуються у залежності від рівня економічного і соціального розвитку суспільства. До них потрібно віднести обсяги фінансування закладів охорони здоров'я, розвиток системи діагностування, профілактики і лікування хвороб, рівень техногенного навантаження території та інші.

Внутрішніми чинниками необхідно вважати фізіологічні особливості організму людини: вік, стать, наявність окремих видів хвороб, спадкову схильність до захворювань; забезпеченість населення якісними продуктами харчування; соціальний статус, освіту, професію індивіда, умови його праці, культурний рівень та інші.

Інакше кажучи, по відношенню до опису явищ і процесів відтворення суспільного здоров'я населення регіону може бути застосовано такий логічний ланцюжок: структура – властивості – ознаки – риси – міра (засіб вимірювання) [4, с.6].

Загальну ідею методичного підходу до діагностики подано у формальному вигляді (рис. 1).

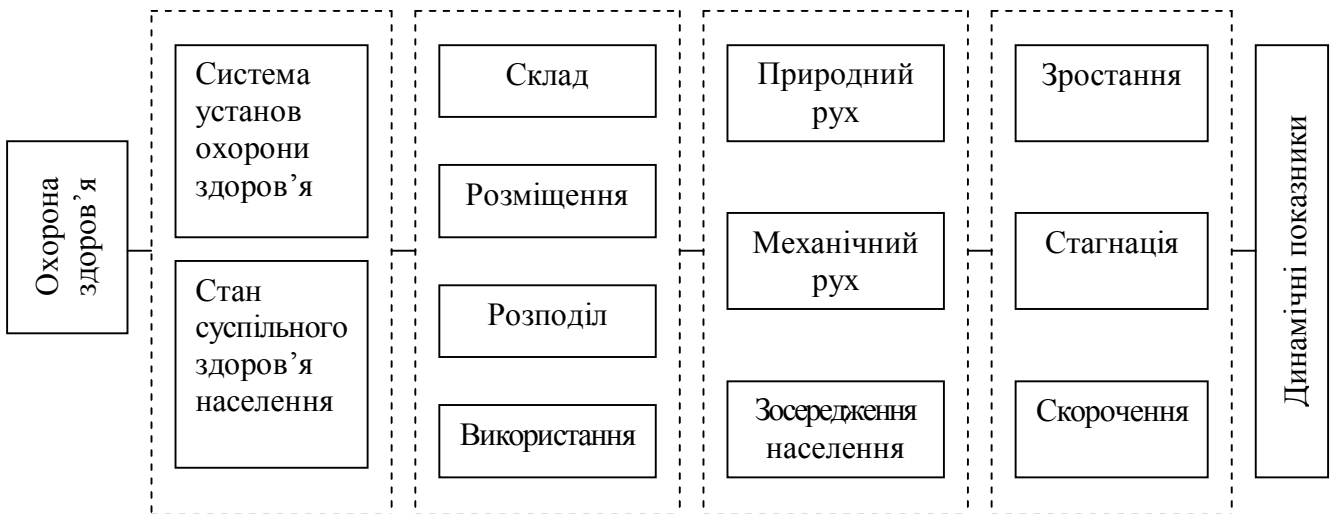

Рис. 1. Системний підхід до діагностики відтворення суспільного здоров'я населення регіону

Запропоновано таку послідовність етапів проведення діагностики, покликаних забезпечити отримання обґрунтованого висновку на підставі встановленого стану досліджуваних складових відтворення суспільного здоров'я населення регіону:

- виявлення тенденцій зміни відтворення суспільного здоров'я всього населення та окремих його груп;
- визначення тенденцій зміни репродуктивного потенціалу населення;
- встановлення взаємозв'язку суспільного здоров'я населення з еколого-економічним розвитком території;
- виявлення впливу соціально-економічних чинників на суспільне здоров'я населення;
- встановлення особливостей діяльності служб охорони здоров'я з погляду збереження здоров'я населення;
- визначення ступеня доступності медичної допомоги для населення;
- виявлення особливостей способу життя населення в контексті поліпшення його здоров'я;
- встановлення напрямку і швидкості зміни відповідних показників, що характеризують відтворення суспільного здоров'я населення регіону;
- зіставлення регіональних темпів зміни показників відтворення суспільного здоров'я населення із загальнодержавними;
- постановка діагнозу відтворення суспільного здоров'я населення.

Діагностика відтворення суспільного здоров'я населення регіону здійснюється на підставі статистичного методу, який дозволяє об'єктивно визначити оцінку і рівень стану здоров'я населення, ефективність і якість роботи лікувально-профілактичних установ.

Проведення діагностики відтворення суспільного здоров'я населення регіону може здійснюватися за допомогою інтегральної оцінки, яка містить певну систему показників. Це – такі коефіцієнти: смертність дітей у віці до 1 року та смертність населення (за винятком смертності від нещасних випадків); захворюваність населення та хворі, які знаходилися на обліку в медичних установах із діагнозами ВІЛ і СНІД, злоякісними новоутвореннями, розладами психіки і поведінки, активним туберкульозом і венеричними хворобами; інвалідність.

Як рівень відтворення суспільного здоров'я населення регіону використовується показник середньої очікуваної тривалості життя при народженні, що є одним з основних інтегральних показників, який характеризує стан здоров'я і причини смертності населення певної території, якість життя і рівень медичного обслуговування. Показник середньої

очікуваної тривалості майбутнього життя розраховується на основі повікових показників смертності шляхом побудови таблиць смертності (або дожиття).

Показник очікуваної тривалості життя при народженні розраховується як для всього населення регіону (обох статей разом), так і окремо для чоловіків і жінок.

Визначення дефіциту середньої очікуваної тривалості життя при народженні в результаті смертності від основних і зовнішніх причин дозволяє встановити зміну величини цього показника за умови повної ліквідації смертності від конкретної причини.

Оцінка діяльності установ охорони здоров'я є системою взаємозв'язаних показників, що характеризують їх кількість, склад, потужність, розмір допомоги (стоматологічна, хірургічна та ін.), яка надається, а також використання ліжкового фонду, кадрового забезпечення, обсягу фінансування.

Оцінки відтворення суспільного здоров'я населення регіону встановлюються на підставі статистичних даних, що відображають розвиток досліджуваного явища у часі. Динаміка показників відображається на певні дати (моменти), які використовуються в експрес-діагностиці, та за послідовні проміжки часу (комплексна діагностика).

Динаміка досліджується за допомогою індексного методу та методів вирівнювання, динамічних рядів та динамічних моделей. Динаміка визначається через такі показники, як приріст абсолютний, темпи зростання та приросту, абсолютне значення відсотка приросту.

Результатом проведення діагностики відтворення суспільного здоров'я населення регіону є встановлення діагнозу (лат. «diagnosis» – здатність розпізнавати), тобто формування обґрунтованого висновку на підставі встановленого стану досліджуваних складових суспільного здоров'я, виявлення причин, що викликають відхилення від нормативних показників і прогнозування тенденцій цього розвитку.

Постановка діагнозу – це агрегований синтетичний висновок про стан досліджуваного об'єкта, який надається на основі різної аналітичної інформації, її синтезу і зіставлення [12, с.35-37].

Діагноз відтворення суспільного здоров'я населення регіону встановлюється в залежності від виду виявленого тренда, на підставі якого дається агрегований синтетичний висновок про стан відтворення суспільного здоров'я населення регіону і причини його зміни.

Для постановки діагнозу виділяються такі види напряму зміни показників відтворення суспільного здоров'я населення: позитивний, негативний і нейтральний тренди.

Виявлений негативний тренд відтворення суспільного здоров'я свідчить про наявність проблемної ситуації у стані здоров'я населення, системі охорони здоров'я і соціальної допомоги регіону (прикладом негативного тренда є збільшення смертності та інвалідності, особливо у працездатному віці, недофінансування сфери охорони здоров'я і соціальної допомоги, що не дозволяє забезпечити ті обсяги медичної допомоги, які необхідні жителям регіону, падіння рівня життя більшої частини населення і техногенного навантаження на навколишнє середовище та ін.).

Виявлений позитивний тренд відтворення суспільного здоров'я свідчить про наявність позитивних явищ і процесів у стані здоров'я населення регіону, у системі охорони здоров'я і соціальної допомоги (наприклад, як позитивний тренд слід розглядати збільшення очікуваної тривалості життя при народженні, скорочення дитячої смертності, а також смертності та інвалідності у працездатному віці та ін.).

Виявлений нейтральний тренд свідчить про стабільний стан суспільного здоров'я населення регіону, тобто відсутні як позитивні, так і негативні зміни в стані здоров'я регіонального соціуму.

Таким чином, діагноз відтворення суспільного здоров'я населення регіону встановлюється в залежності від виду виявленого тренда, на підставі якого робиться

агрегований синтетичний висновок про стан відтворення населення регіону і причини зміни в його структурі.

Висновки і перспективи подальших розробок. Таким чином, на підставі зазначеного можна стверджувати, що діагностика відтворення суспільного здоров'я дає можливість визначити стан фізичного, духовного і соціального благополуччя населення, встановити тенденції та закономірності його розвитку з урахуванням особливостей функціонування регіональної системи охорони здоров'я, техногенного навантаження території, економічного і соціального розвитку регіону.

Доцільність проведення діагностики полягає в уніфікації підходів, стандартизації методів, застосуванні показників, які конкретизують можливість виявлення проблемних явищ і процесів, у створенні аналітичного обґрунтування, необхідного для формування заходів, сприяючих ефективному розвитку населення регіону.

Проведення діагностики відтворення суспільного здоров'я дозволяє, з одного боку, виявити загальні тенденції його розвитку з урахуванням специфічних умов життєдіяльності, що властиві конкретному регіону, а з іншого – розробити основні принципи, цілі і напрями регіональної політики, спрямованої на охорону здоров'я населення, на основі виявлених закономірностей розвитку регіону.

Список використаної літератури

1. Лібанова Е. М. Стратегічні пріоритети соціальної політики України на початку XXI століття / Е. М. Лібанова // Демографія та соціальна економіка. – 2008. – № 2. – С. 9–23.
2. Бородавченко Н. А. Оценка динамики состояния здоровья населения / Н. А. Бородавченко, Н. М. Кононова, Т. В. Пашенко. – Луганск: ИЭП НАН Украины, 1990. – 26 с.
3. Экономика здравоохранения: [учеб. пособ.] / под науч. ред. М. Г. Колесницыной, И. М. Шеймана, С. В. Шишкина. – М.: Издат. дом ГУ ВШЭ, 2008. – 479 с.
4. Василенко В. Методология экономической диагностики регионов / В. Василенко // Экономика Украины. – 2008. – № 9. – С. 4–17.
5. Диагностика развития регионов: структура, границы, методы: [монография] / [Василенко В. Н., Гудзь П. В., Кратт О. А и др.; под науч. ред. В. Н. Василенко]. – Донецк : Юго-Восток, 2009. – 286 с.
6. Гранберг А. Г. Основы региональной экономики: [учеб. для студ. вузов] / А. Г. Гранберг // Гос. ун-т, Высш. шк. экон. – М.: ГУ-ВШЭ, 2003. – 492 с.
7. Дмитриева О. Г. Региональная экономическая диагностика / О. Г. Дмитриева. – Спб.: Изд-во Санкт-Петербургского университета экономики и финансов, 1992. – 127 с.
8. Столяров Г. С. Статистика охорони здоров'я: [навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц.] / Г. С. Столяров, Ю. В. Вороненко, М. В. Голубчиков. – К.: КНЕУ, 2000. – 187 с.
9. Бойченко Е. Б. Соціально-економічна оцінка стану здоров'я населення (на прикладі Донецького регіону) / Е. Б. Бойченко, І. М. Присяжна // СХІД. – 2010. – № 3 (103). – С. 13–17.
10. Минева В. Л. Общественное здоровье и здравоохранение: [учеб. для студ.] / В. Л. Минева, Н. И. Вишнякова. – М.: МЕДпресс-информ, 2003. – 600 с.
11. Демографический энциклопедический словарь / гл. ред. Д. И. Валентей. – М.: Сов. энцикл., 1985. – 608 с.
12. Зеленская С. Г. Инвестиционный потенциал: методы диагностики экономического развития региона / С. Г. Зеленская // Инновационный вестник. – 2007. – № 2. – С. 35–37.

Прийнято до друку 24.06.2011